

वारी अनुभव - लेख क्र. १३

- राजश्री कुलकर्णी (साऊथ ब्रुन्सविक, न्यूजर्सी)

सोमवार ३० जून

तरडगाव ते फलटण हे अंतर २२.६५ किलोमीटर आहे. सकाळी प्रातःविधी आटोपून, चहा-बिस्कीट घेऊन, सहा वाजता चालायला सुरुवात केली. रात्रभरात शौचालयाच्या ३-४ वाऱ्या झाल्या. अजूनही पोट पूर्ण ठीक झालं नव्हतं. चालणं सुरू झाल्यानंतर परत 'बाहेर' जायला लागू नये, अशी मनातल्या मनात प्रार्थना केली.

आज प्रथमच दिंडी 'सोडून' चालले. आश्चर्य म्हणजे 'दिंडीसोबत' चालणाऱ्या वारकऱ्यांएवढीच माणसं 'दिंडीशिवाय', सकाळी चालत होती. 'दिंडीशिवाय' चालतानाचा अनुभव थोडा वेगळा असतो. त्यांच्या सवयी थोड्या वेगळ्या असतात. लोक रस्त्यात थुंकत वगैरे होते. पत्यांच्या 'ब्रिज' या खेळात जसे नियम असतात, तसा सकाळी चालतानाचा, मी तिथल्या तिथे एक महत्वाचा नियम बनवला. 'थुंकणाऱ्यांच्या डाव्या बाजूने चालू नये, नाहीतर 'अपघात' होऊ शकतात!' 'दिंडीसोबत' चालताना लोक शिस्तीत चालतात. त्यांच्या सवयी चांगल्या असतात.

वर्षानुवर्ष होणाऱ्या या शिस्तबद्ध वारीची एक विचारपूर्ण सुंदर रचना आहे. पालखीसोबत चालताना, 'हरवणे' केवळ अशक्य! तुम्ही कोठेही असलात, तरी तुमच्या दिंडीत योग्य जागी पोहोचू शकता, अट फक्त एकच, तुम्हाला तुमचा दिंडी क्रमांक ठाऊक असायला हवा (वारीची रचना: अधिक माहिती: बृ. म. वृत्त जानेवारी २०१५, लेख क्र. ५). प्रत्येक पालखीचा मार्ग आणि वेळ ठरलेली आहे. दर दोन-तीन तासांनी विसावा असतो. थांबण्याचं ठिकाण ठरलेलं असतं. या ठरलेल्या जागी, सगळे जरा विसावतात; पण 'नगरा' वाजला रे वाजला की जिथे कुठे असतील तिथून धावत येतात आणि स्वतःच्या जागेवर पोहोचून परत शिस्तीत चालू लागतात. सकाळी भूपाळ्या, अभंग, दुपारी हरिपाठ आणि संध्याकाळी त्या त्या दिवसाचे अभंग म्हणायचे, हे सगळं ठरलेलं आहे. प्रत्येक दिंडीत एका वेळी एकच भक्तिगीत म्हणतात. मुक्कामाच्या ठिकाणी प्रवचन असतं. सगळे वारकरी नियमांचं पालन करतात.

हळूहळू ऊन वाढायला लागलं होतं, या कडक उन्हापासून संरक्षण व्हावं, म्हणून डोक्यावरची ओढणी ओली करून घेतली. एक गोष्ट माझ्या लक्षात आली, की आतापर्यंतच्या या प्रवासात, माझ्यामधे बरेच बदल झाले आहेत. सहनशीलता वाढली होती. भूकेवर जरा नियंत्रण आलं होतं. वेळच्या वेळी काही खायला मिळालं नाही, तर कासावीस होत नव्हतं. दुपारचा चहा मिळाला नाही, किंवा दिवसभर रणरणत्या उन्हात चालूनदेखील डोकं दुखत

नव्हतं. माऊली-माऊली किंवा जानोबा-तुकाराम म्हणत टाळ-पखवाजाच्या गजरात पाऊलं टाकताना थकवा अजिबात जाणवत नव्हता. इलेक्ट्रोलमिश्रित पाणी मात्र न चुकता भरपूर पीत होते. काल पायाला आलेली सूज आता बरी होती. पोटही ठीक होतं. चौथा दिवस असूनही विशेष त्रास होत नव्हता.

पुढचा विसावा 'निंभोरे' या गावी होता. रस्त्याच्या बाजूला वारकरी बायकांचा स्वयंपाक सुरू होता. बायका भाकरी/पोळ्या करत होत्या. भाकरोबा आणि पोळोबा म्हणावे, असे त्यांचे

आकार होते. दिंडीमध्ये भक्तीने ओतप्रोत असलेली, भारावलेली माणसं अधिक होती.

परमेश्वर

तर आहेच, सगळीकडेच आहे. पण पंढरपूरचा विठोबा स्वयंभू आहे, माऊलीवर भार टाका, ती सांभाळून नेईल, यावर सगळ्यांचा दृढविश्वास होता. वारकऱ्यांच्या पायांना भेगा पडल्या होत्या, फोड आले होते, पण पांडुरंगाच्या ओढीने वाटचाल सुरूच होती.

सकाळी दहा वाजता 'निंभोरे' या गावी पोहोचले. 'पखवाज' वाजवणाऱ्या 'श्री.दांडेकरां'शी गप्पा मारल्या. त्यांनी त्यांचा अनुभव सांगितला. वारीला जाताना त्यांच्या पायाला ठेच लागली. त्याच रात्री मुसळधार पाऊसही सुरू झाला. तो तीन-चार दिवस होता. ते तसेच रक्ताळलेल्या पायाने चालत पंढरपूरला गेले. पांडुरंगाला बघून त्यांच्या डोळ्यातून अश्रू यायला लागले. थोड्या वेळानी त्यांनी बघितलं, तर त्यांचा पाय ठीक झाला होता. फक्त बारीक जखम राहिली होती! तेंव्हापासून गेली तीस वर्षे ते वारी करीत आहेत.

हे 'दांडेकर' उत्तम पखवाज वाजवायचे. पखवाजाच्या दोन्ही बाजूंना ते भिजवलेल्या कणकेचा एक लेप लावायचे. ती कणीक आपण पोळीसाठी तिंबतो तशीच असते, पण भिजवताना त्यात तेल किंवा मीठ न घालता फक्त पाण्याने भिजवतात. पखवाजला अशी कणीक लावल्याने आवाजाची पातळी वाढते. वाजवणे झाले, की ती कणीक खरवडून काढतात. दांडेकरांनी 'ढोलकी', 'मृदुंग' आणि 'पखवाज' या वाद्यांमधला फरक सांगितला. ही वाद्ये दिसायला सारखी असली तरी, वाजवल्यानंतर त्यांचा आवाज वेगळा येतो. मृदुंग मातीचा असतो. पखवाज लाकडी असतो.

मृदुंग दक्षिण भारतात जास्त लोकप्रिय आहे, तर पखवाज उत्तरेला! मृदुंगाच्या 'चाटी'मधे बांबूचे अगदी पातळ काप/चकत्या असतात, त्यामुळे उंच पट्टीतल्या आवाजाची कंपनं ऐकू येतात. 'ढोलकी'देखील याच समूहातलं वाद्य आहे. ढोलकीचा वापर लोकसंगीतासाठी जास्त होतो. तबला येत असल्याची पुण्याई ढोलकी, मृदुंग अथवा पखवाज वाजवण्याच्या कामाला येत नाही. वारीत पखवाज वाजवतात. पखवाज हे अतिप्राचीन वाद्य आहे. इंद्राच्या दरबारी पखवाज वाजायचे, अशी आख्यायिका आहे.

दुपारी बारा वाजता दिंडीचे इतर लोकही पालखीसोबत आले. मग दुपारची जेवणं झाली. डोक्यावर छतही नव्हतं. मोकळ्या

आवारात
भर
रणरणत्या
उन्हात
जेवणं सुरू
होती.
उघड्या
अंगाने,
सोवळ्यात
पुरुष
वारकरी

वाढत होते. पायांना चटके बसत होते, पण पायात बूट तर सोडा, मोजेही न घालता ही मंडळी पंक्ती वाढत होती. सगळ्यांची भक्ती आणि श्रध्दा इतकी अचाट होती, की त्यापुढे त्यांना बाकी सगळे त्रास अगदी क्षुल्लक वाटत असावेत.

पप्पांशी (सासऱ्यांशी) फोनवर बोलणं झालं. मी कोणालाच फोन करीत नाही, फोन उचलत नाही, म्हणून ते थोडे नाराज होते. पण बऱ्याच गावांमध्ये सिग्नल नव्हता. फोनवर दहा-बारा मिनिटे बोलले. त्यांना माझी काळजी वाटत होती. ते म्हणाले की, त्यांना माझा अभिमान आहे! त्यांच्या घराण्यात त्यांच्या सुनेची पहिली 'पायी' वारी घडणार होती. मी मात्र परत एकदा मनात प्रार्थना केली की, 'सगळ्यांच्या सदिच्छांना फळ मिळू दे. मी हसत खेळत, नाचत-बागडत पंढरपूरला पोहोचू दे'.

दुपारी जेवल्यानंतर, दिंडी'सोबत' चालायला सुरुवात केली. सुरुवातीला थोडे अभंग म्हंटले, मग हरिपाठ! काही वेळाने एका ठिकाणी विसाव्याला थांबलो, तेव्हा पूर्वीच्याच ठिकाणी डावा पाय परत मुरगळला. मी खाली बसले. उठायचा प्रयत्न केला. पण शक्यच नव्हतं. पायावर थोडं जरी वजन टाकलं तरी डोक्यापर्यंत कळ जात होती, ब्रम्हांड आठवत होतं. मला वाटलं, झालं, मी संपले आता, माझा प्रवास संपला. मी तशीच, तिथेच खाली बसून राहिले. आजूबाजूने चालणारे वारकरी सहानुभूतीचा कटाक्ष टाकून पुढे जात होते. पाच-दहा मिनिटे तशीच गेली. बाजूने जाणारे,

पांढऱ्याशुभ्र कपड्यातले दोन वारकरी जवळ आले. साहजिकच त्यांनी विचारलं की “काय झालं?” माझी अवस्था बघून ते म्हणाले, “तुम्हाला आता 'पायी' चालत पंढरपूरपर्यंत जाताच येणार नाही. तुम्हाला सामानाच्या ट्रकमधे बसून जावं लागेल, दुसरा पर्याय नाही.” पण पायी चालत जाण्याचा माझा निर्धार कायम होता. मी त्यांना सांगितलं, “मला पायीच जायचं आहे, त्यासाठी तर मी आले.” त्यावर ते म्हणाले, “ओके, मग हे मूव्ह (MOOV: भारतात स्नायूच्या दुखण्यावर वापरण्यात येणारं मलम) लावा.” ते मलम लावलं. एक कॉम्बिफ्लेम घेतली. घाबरत घाबरतच उभी राहिले. आश्चर्य म्हणजे आता मी उभी राहू शकत होते. चालायचा प्रयत्न केला. चालूही शकले. अर्थातच, चालताना पाय थोडा दुखत होता, पण चालू शकले हे विशेष होतं. वाटलं की, मी सतत नामस्मरण करावं, म्हणून माऊली मला आठवण करून देते आहे की काय?

त्या अज्ञात शक्तीने परत एकदा तिच्या अस्तित्वाची आठवण करून दिली. (क्रमशः)